

УДК 159.923

ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

Гальцева Т.О., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті представлено результати емпіричного дослідження навчальної самоефективності студентів вищого навчального закладу. Проаналізовано особливості взаємозв'язку навчальної самоефективності та особистісних характеристик: глобальної самооцінки, рефлексивності, рівня тривожності, академічної мотивації, цілеспрямованості, наполегливості, самоорганізації та орієнтації на теперішнє.

Ключові слова: навчальна самоефективність, глобальна самооцінка, рефлексивність, рівень тривожності, академічна мотивація.

В статье представлены результаты исследования учебной самоэффективности студентов высшего учебного заведения. Проанализированы особенности взаимосвязи учебной самоэффективности и личностных характеристик: глобальной самооценки, рефлексивности, уровня тревожности, академической мотивации, целеустремленности, настойчивости, самоорганизации и ориентации на настоящее.

Ключевые слова: учебная самоэффективность, глобальная самооценка, рефлексивность, уровень тревожности, академическая мотивация.

Galtseva T.O. STUDY OF ACADEMIC SELF-EFFICACY OF STUDENTS

The article presents the results of a study of academic self-efficacy of the higher education students. Analyzed are the features of interrelation of educational and personal self-efficacy characteristics: global self-reflexivity, level of anxiety, academic motivation, dedication, perseverance, self-organization and focus on the present. Academic self-efficacy is considered as a personal situation-specific construct that defines an individual's confidence in their own abilities, affects the students' attitude to the process of learning and self-education. The author proposes to create in the higher educational institutions special conditions and conduct psychological and educational activities aimed at increasing of the level of academic self-efficacy of the students. Further study of the problem of self-efficacy and academic development of students may be associated with the study of other correlates of personality that influence the sense of academic self-efficacy.

Key words: academic self-efficacy, global self-esteem, reflexivity, level of anxiety, academic motivation.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням вищої освіти є не тільки розвиток і становлення професійних якостей, компетенцій майбутнього спеціаліста, а й формування потреби вчитися впродовж усього життя, уміння управляти власною навчальною ефективністю. Рушійними силами розвитку особистості є протиріччя між швидким темпом приросту знань у світі й обмеженими можливостями їх засвоєння індивідумом. Переживання цього протиріччя спонукає сучасну психолого-педагогічну науку до пошуків шляхів максимального розвитку здатності людини до ефективного навчання та саморозвитку.

Важливою компетенцією випускника сучасного вишу є вміння проектувати власну освітню траєкторію, бути самоефективним у навчальному процесі, здатним ефективно організувати своє навчання протягом усього життя. Навчальна самоефективність (далі – НСЕ), на нашу думку, є конструктом самосвідомості, що визначає впевненість індивіда у власних здібностях та можливостях самостійно, активно і продуктивно здійснювати навчально-пізнавальну діяльність, досягати особистісно-значущого навчального

результату, що сприятиме саморуху і саморозвитку особистості. Навчальна самоефективність особистості є підґрунтям мотивації досягнення та передумовою успішності людини у подальшому житті. Тому феномен навчальної (академічної) самоефективності привертає увагу численних зарубіжних і вітчизняних науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становлення самоефективності майбутнього спеціаліста в умовах вищого навчального закладу було предметом дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців. Згідно з їхніми дослідженнями, самоефективність впливає на академічні досягнення, вибір навчальних стратегій, цілеспрямованість і наполегливість під час виконання навчальних завдань.

А. Бандура вважає, що висока самоефективність змінює мислення, сприяючи збільшенню кількості самопідтримуючих суджень, «визначає силу і стійкість мотивації до діяльності, особливо тоді, коли індивід стикається з перешкодами на шляху до мети» [5, с. 7].

Дослідники Е. Ленц і Л. Шортрідж-Баггетт зазначають, що незалежно від

попередніх досягнень або здібностей високоефективні студенти працюють більше, довше зберігають наполегливість у разі невдач, оптимістичні, мають нижчий рівень тривожності та швидше досягають успіхів. Академічна самоефективність позитивно впливає на пізнавальну активність і саморегуляцію. Студенти, які вірять, що вони здатні виконувати навчальні завдання, використовують більше когнітивних і метакогнітивних стратегій, ніж ті, що не вірять у власні навчальні здібності [7, с. 17].

Заслугує на увагу дослідження Д. Нельсона і Н. Купера, які виявили вплив самоефективності на процес адаптації першокурсників до навчальної діяльності у вищому навчальному закладі. Вони вважають, що слабка успішність першокурсників часто свідчить про труднощі в адаптації у виші та низьку віру у власні академічні досягнення [8].

Важливі дані про феномен отримано в роботі С. Гончар, яка зазначає, що в період навчання у виші самоефективність студентів носить нелінійний характер. Зниження рівня самоефективності фіксується в період криз професійного становлення майбутнього фахівця, які збігаються у часі з навчанням на першому і третьому курсах [2, с. 251].

У дослідженнях Л. Первіна і О. Джона самоефективність розглядається предиктором передбачення успіху на іспитах. Вони зазначають, що занадто висока впевненість студентів у власних здібностях негативно впливає на якість підготовки. Такі студенти менш ретельно готуються до іспитів, ніж їх більш тривожні й не менш здібні одногрупники. Дослідники зауважують, що для академічної успішності студентам краще мати помірну, але не надмірно високу і не надмірно низьку самоефективність [4]. Аналогічні думки висловлюють інші дослідники. Так, Р. Кларк підкреслює, що висока самоефективність студентів може призвести до деградації, створюючи помилкове відчуття самовпевненості. Самовпевненість впливає на вибір неправильної поведінкової стратегії, зниження зусилля і уваги щодо виконання завдання, на відмову брати відповідальність за свої помилки та відкидає корегувальний зворотній зв'язок [6].

Під іншим кутом зору досліджували самоефективність студентів С. Кимберлі Пір і Р. МакКлендон, які особливу увагу приділяли середовищу та спеціальним навчальним заходам. Із їхньої точки зору, навчальне середовище необхідно будувати таким чином, щоб не підкреслювалась конкуренція серед студентів, а відмічався власний прогрес, що сприятиме формуванню самоефектив-

ності стосовно академічної успішності. Віра у власну самоефективність дозволяє студентам контролювати навчання, прагнути до більш високих цілей і важких завдань. За переконаннями дослідників, наявність відчуття самоефективності важливе і для викладача, який організовує і здійснює навчальну діяльність студентів [9].

Незважаючи на те, що існує певна кількість досліджень впливу самоефективності на академічну успішність студентів, багато аспектів цієї проблеми залишаються не розкритими та потребують детального розгляду.

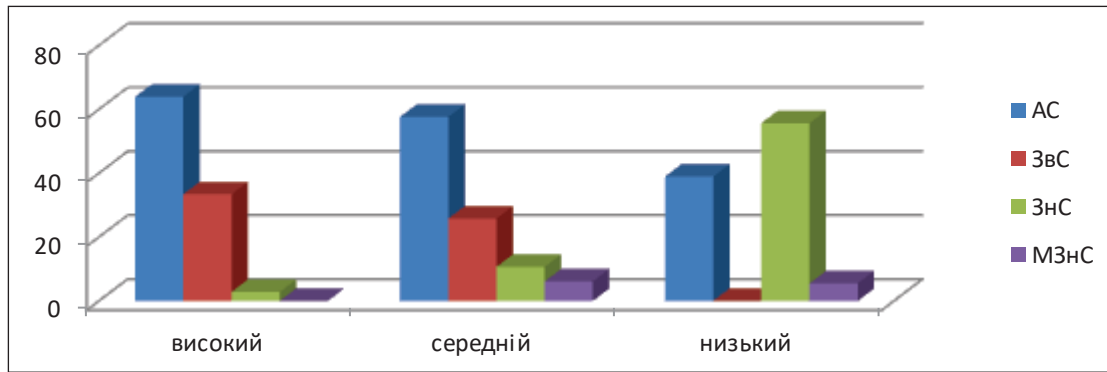
Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів дослідження навчальної самоефективності студентів та аналіз зв'язку з іншими особистісними характеристиками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Учені вважають, що, самоефективність не може існувати до того, поки в індивіда не сформується комплекс особистісних якостей, компетенцій, що потенційно сприяють успішній діяльності [1; 3]. Ця думка визначила напрям нашого емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення особливостей навчальної самоефективності студентів, виявлення найбільш важливих особистісних характеристик, що впливають на її розвиток під час навчання у вищому навчальному закладі.

У дослідженні взяли участь 120 студентів Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Для діагностики рівня навчальної самоефективності студентів була використана Шкала академічної (навчальної) самоефективності MULTI CAM (Multi-dimensional Control, Agency & Means-Ends Interview, Little, Wanner), адаптована Т. Гордеевою та модифікована нами відповідно до завдань дослідження. Згідно з отриманими результатами, найбільша кількість студентів (55%) мають середній (середнє значення 39,4 бали), 30% студентів – високий (середнє значення 55,8 балів) і 15% – низький (середнє значення 21,6 балів) рівні навчальної самоефективності.

Ми висунули припущення, що серед особистісних характеристик, що можуть впливати на становлення навчальної самоефективності студентів, найбільш значущими є глобальна самооцінка, рефлексивність, рівень тривожності, академічна (навчальна) мотивація, цілеспрямованість, наполегливість, самоорганізація та орієнтація на теперішнє. Для перевірки гіпотези був застосований метод психологічного тестування та кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції r-Пірсона).

Рис 1. Співвідношення рівнів навчальної самоефективності студентів та глобальної самооцінки (у %)

Примітка: АС – адекватна самооцінка, ЗвС – дещо завищена самооцінка, ЗНС – занижена самооцінка, МЗНС – максимально занижена самооцінка

Таблиця 1

Співвідношення рівнів навчальної самоефективності студентів та рівнів тривожності (у%)

Рівні НСЕ	Високий рівень тривожності	Середній (із тенденцією до високого) рівня тривожності	Середній (із тенденцією до низького рівня тривожності)	Низький рівень тривожності
високий	-	19,6	58,2	22,2
середній	5,5	30,3	41,4	21,8
низький	11,1	27,7	44,6	16,6

За допомогою тесту «Суб'єктного потенціалу людини», запропонованого О. Киричуком, С. Тарасюком, ми дослідили глобальну самооцінку студентів відповідно до рівнів навчальної самоефективності. Результати емпіричного дослідження представлено на рис. 1.

Отримані результати свідчать про те, що найбільша кількість респондентів із заниженою самооцінкою (55,61%) виявлена у групі студентів із низьким рівнем навчальної самоефективності. Отже, більша частина студентів цієї групи не впевнені у собі, недооцінюють власні можливості, пасивні, нерішучі, схильні до неприйняття себе та самозвинувачення, що перешкоджає активному включенню у навчальний процес і формуванню вміння протистояти труднощам на шляху досягнення навчальної мети.

Найвищий відсоток досліджуваних із показниками адекватної (63,89%) і дещо завищеної (33,34%) самооцінки спостерігається у групі студентів із високим рівнем навчальної самоефективності. Високі бали цього показника свідчать про впевненість студентів у собі, активність, самостійність у прийнятті рішення, адекватну оцінку власних можливостей, схильність не втрачати віри у себе, зіштовхуючись із труднощами.

Для групи студентів із середнім рівнем навчальної самоефективності характерні різні показники самооцінки, але респондентів з адекватною і дещо завищеною самооцінкою більше (83,32%), ніж із низькими показниками. За допомогою методу математичної статистики (кореляційний аналіз із визначенням коефіцієнта кореляції r-Пірсона) встановлено пряму залежність між навчальною самоефективністю та глобальною самооцінкою ($r = 0,708$ $p < 0,01$). Отримані результати, на наш погляд, є закономірними, оскільки самоефективність і самооцінка є близькими конструктами і, на думку психологів, є складниками Я-концепції особистості.

Рівень рефлексивності студентів досліджувався за допомогою опитувальника А. Карпова. За результатами дослідження, лише 13,8% респондентів мають високий рівень рефлексивності. Ці студенти входять у групу досліджуваних із високим рівнем навчальної самоефективності. В інших групах студентів переважає середній та низький рівні рефлексивності. Високий відсоток студентів із низьким рівнем рефлексивності (61,1%) спостерігається у групі досліджуваних із низьким рівнем навчальної самоефективності. Кореляційний аналіз навчальної самоефективності та рефлексії

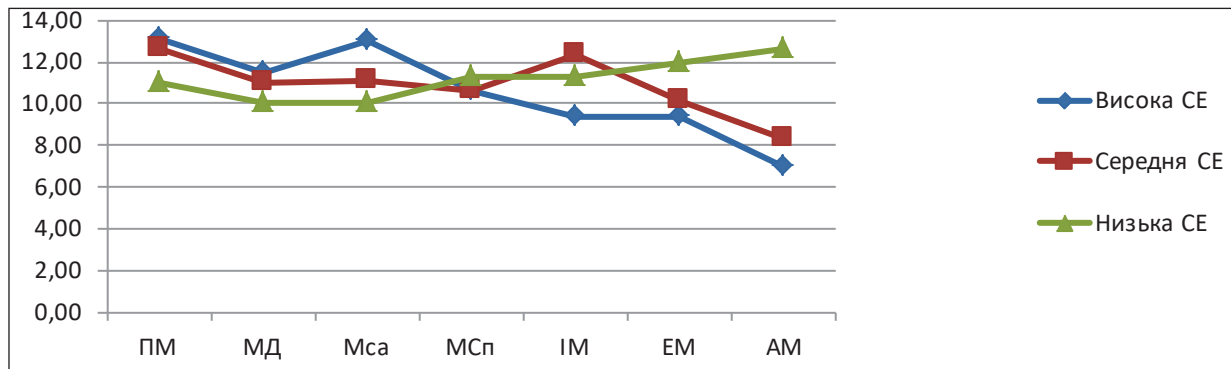

Рис 2. Графік рівнів навчальної самоефективності та академічної мотивації студенті

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції навчальної самоефективності за типами навчальної мотивації

Показники	ПМ	МД	МСа	МСп	ІМ	ЕМ	АМ
Навчальна самоефективність	0,624*	0,689*	0,571*	0,584*	- 0,286*	- 0,643*	- 0,725*

Примітка: *статистично значущі кореляції на рівні $p < 0,01$

($r = 0,612$ ($p < 0,01$)) вказує на пряму залежність показників.

Навчальна діяльність тісно пов'язана з емоційними переживаннями. Емоції страху, сумніву, напруження відбиваються на фізичному стані суб'єкта навчання та впливають на ефективність навчальних дій. За допомогою шкали Дж. Тейлора в адаптації Т. Немчина вимірювався рівень тривожності у групах студентів із різним рівнем навчальної самоефективності. Результати тестування представлено в таблиці 1.

Відповідно до даних таблиці, високий рівень тривожності спостерігається у групах студентів із середньою та низькою навчальною самоефективністю, однак відсоток у групі з низькою навчальною самоефективністю є удвічі вищим. У всіх групах студентів є респонденти із середніми та низькими показниками тривожності. Проте менш тривожних студентів більше у групі з високим рівнем самоефективності. Тобто спостерігається обернена залежність ($r = -0,754$ ($p < 0,01$)).

За шкалою академічної мотивації (ШАМ) Т. Гордєєвої, О. Сичева, Є. Осина вимірювалась внутрішня та зовнішня мотивація навчальної діяльності студентів. Результати за шкалами пізнавальної мотивації (далі – ПМ), мотивації досягнення (далі – МД), мотивації саморозвитку (далі – МС), мотивації самоповаги (далі – МСп), інтроєцированої мотивації (далі – ІМ), екстернальної мотивації (далі – ЕМ), амотивації (далі – АМ) представлено на рис. 2.

Здійснивши аналіз отриманих даних, можна зауважити, що у студентів із висо-

ким рівнем навчальної самоефективності внутрішні мотиви (пізнання, досягнення, розвитку) домінують над зовнішніми. Показники за шкалами пізнавальної мотивації та мотивації саморозвитку значно переважають інші види мотивації, що вказує на прагнення студентів пізнавати нове, розвинути власні навчальні й професійні здібності та компетенції.

У групі студентів із низьким рівнем самоефективності спостерігається домінування зовнішніх мотивів (поваги, майбутньої престижної роботи, обов'язку перед іншими) над внутрішніми. Високі показники за шкалами амотивації та екстернальної мотивації свідчать про те, що певний відсоток студентів здійснює навчання під дією зовнішнього примусу з боку інших (батьків, викладачів) та має недостатній інтерес до навчальної діяльності.

Розподіл балів у групі студентів із середнім рівнем навчальної самоефективності рівномірний між внутрішніми та зовнішніми мотивами, що вказує на відсутність переваги однієї групи мотивів над іншими. Високі бали за шкалами пізнавальної та інтроєцированої мотивації свідчать про прагнення студентів не тільки пізнавати нове, але й за допомогою навчання підвищувати власну самооцінку, відчувати себе не гіршими за інших.

Кореляційний зв'язок між навчальною самоефективністю та типами навчальної мотивації представлено у таблиці 2.

Аналіз даних таблиці 2 вказує на наявність прямих кореляційних зв'язків між на-

Таблиця 3

Співвідношення рівнів навчальної самоефективності студентів та показників шкал самоорганізації діяльності (середнє значення у балах)

Рівні НСЕ	Цс	Нп	См	От	Зп
високий	37,42	26,51	15,82	11,01	128,41
середній	36,68	26,32	9,60	7,80	108,65
низький	28,56	17,12	7,54	6,12	92,37

вчальною самоефективністю та внутрішніми мотивами (пізнавальною мотивацією, мотивацією досягнення, саморозвитку, самоповаги), оберненої залежності між навчальною самоефективністю і зовнішніми мотивами (екстернальної мотивації, амотивації), відсутності значущого кореляційного зв'язку з інтроецированою мотивацією.

Для дослідження цілеспрямованості (далі – Цс), наполегливості (далі – Нп), самоорганізації (далі – См), орієнтації на теперішнє (далі – От) та здатності до структурування особистого часу (далі – Зп) студентів був використаний опитувальник самоорганізації діяльності Н. Фішера, М. Бонда в адаптації О. Мандрикової. Результати за опитувальником представлено в таблиці 3.

Відповідно до результатів дослідження, констатуємо, що у групі студентів із високим та середнім рівнем навчальної самоефективності найвищі показники за шкалами «Цілеспрямованість», «Наполегливість», що характеризує їх людьми, які вміють досягати поставлених цілей, схильні прикладати вольові зусилля для завершення розпочатої справи. Проте студенти з високим рівнем НСЕ краще використовують зовнішні та внутрішні ресурси для успішної організації діяльності й орієнтовані на рішення навчальних проблем «тут і тепер». Фіксація на тому, що відбувається «тут і тепер», має для них особливу цінність. У них розвинуто вміння ефективно структурувати власну навчальну діяльність, що менш притаманне групі досліджуваних із середнім рівнем навчальної самоефективності.

Студенти з низьким рівнем навчальної самоефективності мають значні труднощі у досягненні поставлених цілей та в організації часового контексту, надають перевагу спонтанній організації діяльності.

Кореляційний зв'язок між навчальною самоефективністю і показниками самоорганізації діяльності такі: із цілеспрямованістю $r = 0,654$ ($p < 0,01$), із наполегливістю $r = 0,663$ ($p < 0,01$), із самоорганізацією $r = 0,704$ ($p < 0,01$), з орієнтацією на теперішнє $r = 0,621$ ($p < 0,01$), із структуруванням особистого часу $r = 0,583$ ($p < 0,01$). Отже, підтверджується пряма залежність

показників самоорганізації діяльності й рівня навчальної самоефективності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у процесі проведеного дослідження був визначений взаємозв'язок між рівнем навчальної самоефективності та особистісними характеристиками суб'єкта навчання: глобальною самооцінкою, рефлексивністю, рівнем тривожності, навчальною мотивацією, цілеспрямованістю, наполегливістю, самоорганізацією та орієнтацією на теперішнє; представлено психологічні характеристики студентів із різним рівнем навчальної самоефективності.

Так, для групи студентів із високим рівнем навчальної самоефективності характерна наявність більшої кількості респондентів з адекватною та завищеною самооцінкою (без крайніх показників). У цих студентів краще розвинута рефлексія. Вони менш тривожні. На відміну від інших груп. У досліджуваних переважає домінування внутрішніх мотивів (пізнання, досягнення, розвитку) над зовнішніми, вони вміють ефективно структурувати власну діяльність, є цілеспрямованими, наполегливими, орієнтованими на виконання справ «тут і зараз».

Студенти із середнім рівнем навчальної самоефективності мають різні показники самооцінки (зокрема максимально занижену). Спостерігається переважання кількості студентів із середнім та низьким рівнем рефлексивності. У цієї групи респондентів зовнішні та внутрішні мотиви навчальної діяльності урівноважені. Вони цілеспрямовані, наполегливі, орієнтовані більше на майбутнє та минуле, а не на теперішнє. Можуть як структурно підходити до організації власного часу, так і відчувати труднощі з його контролем.

Студенти з низьким рівнем навчальної самоефективності, характеризуються заниженою самооцінкою та переважанням низького рівня рефлексивності. Вони більш тривожні порівняно з іншими групами студентів, у них домінують зовнішні мотиви навчальної діяльності та низький рівень самоорганізації діяльності.

Отримані результати, на нашу думку, вказують на необхідність створення у вищих навчальних закладах системи проведення

психолого-педагогічних заходів, спрямованих на розвиток навчальної самоефективності студентів. Подальше дослідження проблеми навчальної самоефективності та її розвитку в студентів може бути пов'язане з вивченням інших особистісних характеристик, що впливають на відчуття навчальної самоефективності та саморозвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гайдар М. Развитие личностной самоэффективности студентов-психологов на этапе вузовского обучения: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Воронеж, 2008. 260 с.
2. Гончар С. Самоэффективность как профессиональное качество будущих педагогов-психологов. Педагогическое мастерство: материалы междунар. науч. конф. (г. Москва, апрель 2012 г.). Москва: Буки-Веди, 2012. С. 250–253.
3. Кобец В. Концепция самоэффективности и ее использование в процессе подготовки будущих мене-

джерев. Теория і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія : щоквартальний науково-практичний журнал. 2012. № 3. С. 24–30.

4. Первин Л., Джон О. Психология личности: Теория и исследования / Пер, с англ. М. Жамкочьян под ред. В. Магуна. Москва: Аспект Пресс, 2001. 607 с.
5. Бандура А. Теория социального научения. Санкт-Петербург: Евразия, 2000. 320 с.
6. Clark R. E. Learning from media: Arguments, analysis, and evidence. Greenwich CT: Information Age Publishing. 2001. URL: <http://books.google.com/books?id=uPVHf35hKcYC>
7. Lenz E.R., Shartridge-Baggett, L.M. Self-efficacy in nursing: research and measurement perspectives. Springer Publishing Company, NY; 2001. P. 16–23.
8. Nelson D.B. and Cooper N.C. (2014). Academic self-efficacy: The cornerstone of freshmen success. URL: <http://www.nacada.ksu.edu>
9. Peer K. S. (2002), Sociocultural Learning Theory in Practice. Implications for Athletic Training Educators. J Athl Train. 2002. Vol. 37. № 4. P.136–140.

УДК 159.954.4:373.2

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЗМІСТОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Грузинська І.М., аспірант кафедри психології
факультету філософської освіти і науки

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті проаналізовано актуальність змістових та організаційних аспектів психологічного забезпечення розвитку творчої уяви старших дошкільників. Представлено різні альтернативні програми розвитку дітей. Обґрунтовано необхідність здійснення розвиваючої роботи у дошкільних навчальних закладах відповідно до варіативної та інваріативної частин програм. Описано модель психологічних умов розвитку творчої уяви старших дошкільників. Визначено концептуальні положення, які покладені в основу зазначеної моделі. Запропоновано авторське методичне забезпечення програми розвитку творчої уяви дошкільників.

Ключові слова: модель, організаційно-змістовий аспект, творча уява, методи розвитку творчої уяви, психологічні умови.

В статье проанализирована актуальность содержательных и организационных аспектов психологического обеспечения развития творческого воображения старших дошкольников. Представлены различные альтернативные программы развития детей. Обоснована необходимость осуществления развивающей работы в дошкольных учебных заведениях в соответствии с вариативной и инвариативной частью программ. Описана модель психологических условий развития творческого воображения старших дошкольников. Определены концептуальные положения, которые составляют основу указанной модели. Предложено авторское методическое обеспечение программы развития творческого воображения дошкольников.

Ключевые слова: модель, организационно-содержательный аспект, творческое воображение, методы развития творческого воображения, психологические условия.

Hruzynska I.M. MODEL OF FORMING THE CREATIVE IMAGINATION OF CHILDREN OF THE SENIOR PRESCHOOL AGE: CONTENTFUL AND ORGANIZATIONAL ASPECTS

The article analyzes the relevance of the substantive and organizational aspects of psychological support for the development of the creative imagination of senior preschoolers. Various alternative development programs for children have been analyzed. The necessity of realization of developing work in preschool educational institutions in accordance with the variative and invariant part of the programs is substantiated. A model of psychological conditions for the development of the creative imagination of senior preschoolers is presented. The conceptual provisions that form the basis of this model are determined. Proposed author's methodical support for the development of the creative imagination of preschool children.

Key words: model, organizational-content aspect, creative imagination, methods of creative imagination development, psychological conditions.